

Tsarryssland

Elena Marushiakova / Veselin Popov

Romer i Ukraina | Statspolitikens strategiska syften för "zigenare" | Genomförandet av statspolitiken | Romer i de nya områdena | Krim och södra Ryssland | Bessarabien | Faraonovka och Kair | Livegna "zigenare" | "Zigenare" efter 1861 års reform

➤ *Tsarryssland har utövat sitt inflytande över många folkslag. Till skillnad från andra europeiska länder behandlade statspolitiken romerna, inledningsvis och även på lång sikt, som jämlika medborgare i riket med fullständiga medborgerliga rättigheter. Statens administrativa insatser riktades mot att få romerna att uppfylla sina medborgerliga plikter. Politiken var i huvudsak en "bred" politik; "zigenarna" sågs som en oskiljbar del av samhället och var föremål för den allmänna lagstiftningen. I de fall där en "särskild" politik gällde för dem, var syftet att överbrygga avståndet från samhället, utan att därmed utöva påtryckningar mot deras assimilering.*

TSARRYSSLAND

Tsarryssland växte fram ur det så kallade moskovitiska Ryssland, som från 1400-talet och framåt (särskilt efter att Ivan den förskräcklige utropades till tsar 1547) snabbt utvecklades och expanderade genom att införliva områden och deras befolkningar i riket. Trots att Ryssland egentligen blev ett kejsardöme först 1721 (under Peter den store), kan namnet i allmänhet även användas om tidigare tidsperioder. Romerna, som hade levt i Tsarryssland under några århundraden, påverkades märkbart av de traditionella sociala och politiska förhållandena och detta återspeglas i deras samtida etniska och kulturella karakteristika.

III. 2

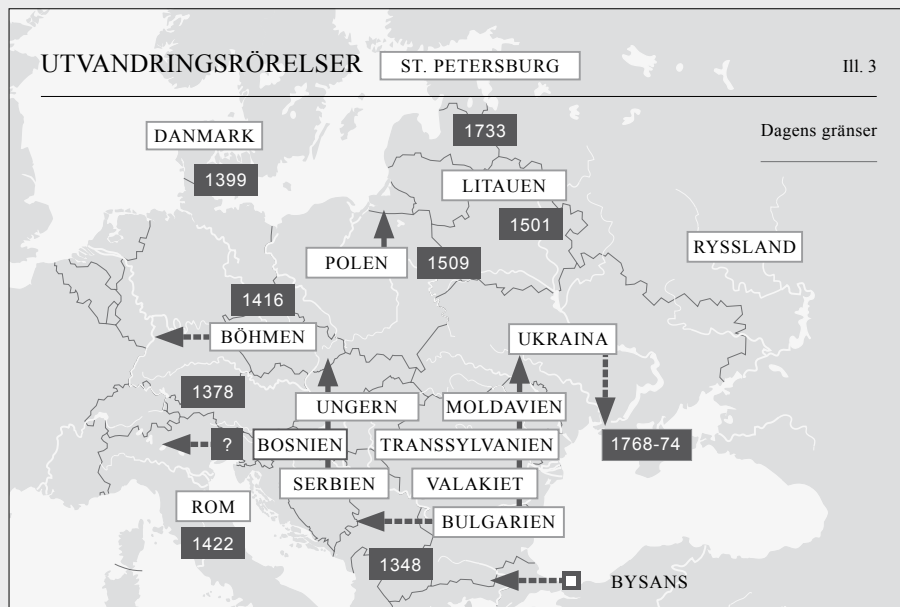
INLEDNING

Ett kungligt brev från 1502 kan ses som det första beviset på romernas ankomst till Tsarryssland. I det här dokumentet gav Alexander Kazimirovich, furste av storfurstendömet Litauen och kung av Polen, "storvojt Vassil och hans zigenare" total rörelsefrihet i furstendömetens områden och gav deras ledare rätt att "döma zigenare och lösa alla tvister

inom gruppen". Om dessa områden, som först senare införlivades i Tsarryssland, kan ses som en del av Tsarryssland kan ifrågasättas.

Det första helt säkra omnämnandet av "zigenare" i Ryssland är ett dekret från 1733 utfärdat av kejsarinna Anna Ivanovna, och gäller fastställandet av tre regementens årliga livränta från skatter som drivits in från befolkningen, inklusive "zigenare", i vissa regioner.

En tid därefter antogs ett nytt dekret av senaten i St. Petersburg som svar på en skrivelse från "zigenare, födda i dessa områden". Det tillät dem att bo och handla med hästar i området runt huvudstaden St. Petersburg, med skyldigheten att registrera sig "varhelst de vill". Passagen "födda i dessa områden" pekar mot att romer tidigare varit bosatta i Tsarryssland. [III. 1-4]

III. 4

Under den första perioden av invandring till Ryssland rörde "zigenarna" sig från söder till Ukraina och från öster till Vitryssland och de baltiska länderna under 1400-talet och 1500-talet. Idag är de här immigranterna kända som "xaladitka" eller "ruska roma", de nära besläktade "polska roma" (även kallade "xaladitka roma") i Litauen och numera Polen, och "litovska roma" i Litauen och Vitryssland. "Lotfika roma" (de litauiska romerna) i det baltiska området är också besläktade med dessa. "Servi/servuria" slog sig till exempel ner i östra Ukraina och södra Ryssland under mitten av 1500-talet efter att ha utvandrat från Valakiet och Moldavien.

ROMER I UKRAINA

De första skriftliga källorna som nämner "zigenare" i dagens ukrainska områden är från 1500-talet. Exempelvis finns det ett flertal anteckningar i marginalen i stadsförteckningar om "zigenare", bland annat i städerna Sanok och Lvov mellan 1427/28-1445. Mellan 1500-talet och 1700-talet lämnade romernas närvaro spår efter sig i dokument från Ukrainas "Slobozhanshchina" (områden på Dneprs västra strand) och i det självstyrande "Zaporozhskaya Sech" (zaporogkosackernas område). I den zaporogska arméns register återfinns namn som Zaporozhskaya Sechasko Tsigan, Stepan Tsiganchuk, Dmitro Tsiganchuk (från det ryska ordet "Tsigan", "zigenare"). Romerna tjänstgjorde i huvudsak som smeder och vapensmeder i militärregementena.

Efter 1654 förenade sig Ukraina frivilligt med Tsarryssland, men behöll ändå ett visst internt självstyre. "Zigenare" fanns förtecknade i särskilda skattelängder, uppdelade i "regemente", ledda av deras "atamans" (hövding), någon som "zigenarna" själva föreslagit innan utnämningen. Detta ska dock inte tas bokstavligt, eftersom romerna i Ukraina inte aktivt tjänstgjorde i armén. Vad dokumenten visar är att romerna ingick i den samtida militära och administrativa strukturen. Den "zigeniska" "atamanens" huvudsakliga uppgift var att indriva den årliga skatten ("obrok") för underhållet av armén. Indrivningen skedde tillsammans med utsedda skatteindrivare (som på auktion hade köpt rätten att driva in skatter) och överlämnades till arméns huvudkontor. Utnämningen av de "zigeniska" "atamanerna" bestämdes av staten genom utbetalning av en bestämd summa pengar. Den "zi-

genska" årliga skatten växte med åren, vilket är bevis på deras ökade välbästand – i början av 1700-talet uppgick den till 120 "karbovantsi" (den ukrainska valutan) per år och 1755 hade den ökat till 1 424 "karbovantsi".

De särskilda "zigeniska" regementena avskaffades 1765 och romerna registrerades då i de dåvarande "sotni" (kosackskvadronerna) och regementena och därmed gavs de samma medborgerliga rättigheter som den övriga befolkningen. Alla angelägenheter som rörde "zigenarna" låg under Kievs civil-militära kommission, vilket var direkt kopplat till deras obligatoriska registrering och kravet på bofasthet. Dessa åtgärder gjorde det dock inte det omöjligt för romerna att leva som halvnomader (med en fast vinterboning) eller nomader. De arbetade huvudsakligen som järnarbetare, hästhandlare eller musikanter.

STATSPOLITIKENS STRATEGISKA MÅL FÖR "ZIGENARE"

Särskilda åtgärder mot "zigenarna" vidtogs förhållandevis snart efter deras bosättning i Tsarryssland. 1759 utfärdade kejsarinna Elisabeth ett dekret som förbjöd kringresande "zigenare" i huvudstaden St. Petersburg och dess omgivning.

Det betydde dock inte att de förbjöds från att slå sig ner i huvudstaden. 1766 reglerade ett dekret från senaten skatteinbetalningarna från dessa kringresande "zigenare" i Tsarryssland, vilka huvudsakligen bodde i det så kallade Sloboda-Ukraina och områdena omkring Moskva och övriga stora städer i riket.

Romerna inkluderades till slut i Tsarrysslands sociala struktur och fick

sina medborgerliga rättigheter med ett dekret från Katarina II den stora 1783. Enligt detta dekret hamnade alla "zigenare" som ännu inte hade blivit inskrivna i mantalsregistret, tillsammans med de som förtecknades som jordägares egenom (dvs. livegna), i kategorin statsslavar och tvingades att betala de skatter som ålagts denna grupp.

Katarina II:s förordning visade ett

III. 5

Hustru till Johan Dimitri Taikon, den berömda historieberättaren, som nygift brud i Ryssland omkring 1900. Familjen Taikon flyttade från Ryssland till Sverige under den perioden.

(från Lundgren / Taikon 2003, s. 45)

III. 6

En rysk "zigenarhövding" från 1800-talet.

(ur Clébert, Jean Paul (1964)

Das Volk der Zigeuner. Wien: Paul Neff, s. 64b)

nytt sätt att handskas med "zigenarna" och innebar slutet på den "särskilda" statspolitiken riktad mot dem och innebar istället att de inkluderades i de allmänna lagarna. Detta innebär dock inte att det var ett försök att tvinga romerna till att bli bofasta. Dekretet behandlar statsböndernas status och speglar statens mål att samla in skatter från denna grupp. Det nämns att man ska låta "zigenare" bosätta sig i "lämpliga områden" med förtydligandet "så att de inte skall bli lösdrivare", dvs.

att regelbundet registrera sig och rätta sig efter lagen. Statsbönder och livegna hade resefrihet och betalade en särskild årlig skatt ("obrok").

Klassen "statsbönder" omfattade framför allt den slavisktalande ortodoxa befolkningen i de nyförvärvade områdena – Sibirien, västra Ukraina, Novorossija m.fl. tillsammans med de olika kosackerna (don-, kuban-, uralkosacker osv.). I Tsarrysslands komplexa byråkratiserade samhällsorganisation hade stats-

bönderna högre status än de livegna.

Å andra sidan hade de livegna en möjlighet att betala den årliga skatten "obrok" till godsägarna och fick därigenom rörelsefrihet. Romerna kunde begagna sig av den här rätten, innan de klassades som "statsbönder", och kunde fortsätta att leva som nomader. De rörde sig mellan de olika godsägarnas landsområden (och betalade dem för sin rörelsefrihet). Katarina den storas dekret hade som syfte att få slut på den här vanan.

GENOMFÖRANDET AV STATSPOLITIKEN

Till skillnad från många andra länder sågs inte "zigenarna" i Tsarryssland som ett problem. Därför var utgången av statspolitiken, som uppmuntrade (men inte tvingade) romerna att bosätta sig, betydelselös. I och med den här politiken blev romerna skyldiga att skriva in sig i administrativa register och regelbundet betala skatt, vilket (åtminstone i teorin) krävde en fast bostad. Dessutom var det önskvärt (men ingen skyldighet) att romerna skulle upphöra med (eller åtminstone begränsa) sitt nomadiska levnadssätt.

Alla statens åtgärder efter 1783 års dekret följer samma linje. 1800 utfärdade senaten ett dekret som kungjorde att inskrivningen av "zigenare" i skatte-

längderna skulle genomföras så fort som möjligt. I förordningen framhålls det att i vissa "guberniyas" (regioner) har "zigenarna" slagit sig ner i byar och arbetar inom jordbruket, och på andra platser har de slagit sig ner i städer där de skrivit in sig själva som köpmän och som "meshchane" (småägare och hantverkare). Det påpekas också i dekretet att detta inte ses som en lagöverträdelse, förutsatt att de regelbundet betalar sina skatter.

Folkbokföringens och (framför allt) skattelängdernas inskrivningar gick till synes långsamt, med tanke på det antal dekret som utfärdades under det tidiga 1800-talet, till exempel dekret från Alexander I från 1803 och 1809. 1811 utfärdade Alexander I ett dekret i syfte att slutföra uppdelningen av "zigenarna" i olika egendomar och i syfte att bekräfta deras rättighet att själv välja vilken egendom de ville

registrera sig på, inklusive städer, förutsatt att de kunde uppfylla sina medborgerliga plikter före 1812.

1839 utfärdades ett nytt dekret som förpliktigade alla kringresande "zigenare" att registrera sig som statsbönder senast 1 januari 1841. I och med den här åtgärden hamnade romerna under statsdepartementets jurisdiktion, som hade hand om förbättringen av statsböndernas förhållanden.

Den nya hållningen mot "zigenare", vilken syftade till att utplåna alla skillnader i social status mellan romerna och den övriga befolkningen, kan även ses i dekretet från 1856 (utfärdat under Krimkriget), där "zigenarna" var skyldiga att tjänstgöra som meniga "tillsammans med de andra människorna på samma egendom". Detta innebär att romerna fram tills nu hade varit undantagna militärtjänst.

YRKEN OCH HANTVERK

III. 7

Yrken och levnadssätt hos de livegna "zigenarna" varierade. Många som till namnet var "dvorovie" (dvs. hushållslavar) var i själva verket kringresande hantverkare. De betalade sin årliga "obrok" och reste inte bara runt i Bessarabien, utan också utanför regionens gränser, och erbjöd sina tjänster. Detta levnadssätt kan förklara alla de 100 smeder, 185 cho-

botari (tillverkare av en slags bondskor), 46 kittelmakare, 7 silversmedar, 1 skräddare, 1 barberare och 85 musiker och deras familjer, som bodde på furst Kantakusins egendomar nära byn Markoutsji, i närheten av staden Khotin.

KOLONISERING AV STÄPPEN: FARAONOVKA OCH KAIR

III. 8

Det dras ofta paralleller mellan grundandet av de två romska byarna Faraonovka och Kair, och statspolitiken gentemot romerna i Österrike-Ungern och Spanien under 1700- och 1800-talet. Det finns dock väsentliga skillnader, som gör dessa paralleller utan fog. Den huvudsakliga skillnaden är att "zigenarna" i Faraonovka och Kair inte utsattes för en särskild politik riktad bara mot dem, utan de sågs som en del av Rysslands politik för hela området. Grundandet av romska byar var ingen tvångsakt, utan det var snarare en direkt följd av statspolitikens lagar för

att kolonisera stäpperna, där många bosättningar grundades efter etniska principer. Övergången till ett bofast levnadssätt var frivilligt. Inga begränsande åtgärder togs mot romerna, som det gjordes i Österrike-Ungern och Spanien. I den samtida terminologin, fanns det i Faraonovka och Kair ingen påtvingad bosättning eller isolering, utan snarare en positiv särbehandling.

ROMER I DE NYA OMRÅDENA

Under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet komplicerades den allmänna lösningen på romernas medborgerliga ställning i Ryssland av att denna tid samtidigt var en period då riket aktivt expanderade genom att nya områden

slöts till riket. Några av dessa, till exempel södra Rysslands och södra Ukrainas stäpper, var glest befolkade. Andra (Krim och Bessarabien) hade sina egna romer, vars ställning också reglerades i lagen enligt Rysslands lagstiftning.

I en rad krig mot det osmaniska riket, mellan 1774 och 1812, lade Ryssland under sig ett flertal områden, som Krims Khaganate (införlivat som

den ryska regionen känd som Taurida Gubernija), områdena mellan floderna Bug och Dnjestr, och områdena mellan Dnjestr och Prut, då kallat Bessarabien (inklusive dagens Bessarabien i Ukraina och republiken Moldova). De nya områdena lade grunden till nya provinser (Novorussiya, Tauridam, senare i Bessarabien) och snart slog en ny befolkning sig ner i dessa områden.

KRIM OCH SÖDRA RYSSLAND

Romerna på den relativt tätbefolkade Krimhalvön införlivades snabbt i det nya ryska, sociala och medborgerliga systemet. 1812 fastställdes en årlig skatt på 2 rubel per person för "zigenarna" i egenskap av statsbönder i regionen Taurida (Krim). Bredvid detta tilläts de att registrera sig i skattelängderna för kosackregementen i Svarta havets kosackarmé. 1852 blev "zigenarna" i Tauridas gubernija, som ännu inte hade registrerats i militär-

förteckningen, tvungna att betala militärskatt "tillsammans med de återstående egendomarna".

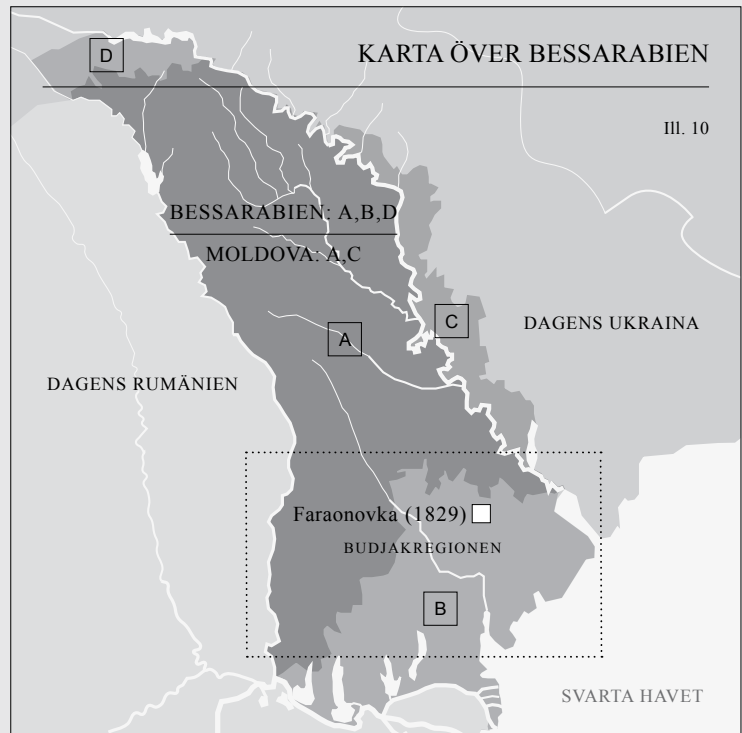
Särskilt på Krim var en stor del av romerna med statsbondestatus i själva verket stadsbor. Anledningen till detta var att den norra delen av halvön (stäppen) var glesbefolkad och endast successivt bebyggdes av nybyggare av olika ursprung. En del av romerna hade slagit sig ner i städerna, men också de kringresande romerna tillbringade vintrarna i städer, och bara kortare eller längre perioder under den varma delen av året som kringresande.

En annan egenhet hos romerna på Krim var att de flesta av dem var muslimer, och att många bland dem hade förlorat sitt språk och talade tatariska. De tillhörde egentligen två olika grupper, både "zigenare" och tatarer. Detta är orsaken till att romerna på Krim, som också var en del av tatarsamhället (dvs. talade tatariska och var muslimer), fräntogs sin ställning som statsbönder och blev skyldiga att utföra samma plikter som tatarerna. Detta skedde 1855, mitt under Krimkriget när det fanns ett starkt motstånd mot Ryssland.

BOSÄTTNING OCH FÖRMÅNER

Under den första hälften av 1800-talet fick romerna rätt att slå sig ner i stäppområdena runt floden Kuban och norra Kaukasus. Detta åtföljdes av ytterligare förmåner för romerna. 1832 befriades 54 romer från Pyaigorsk i norra Kaukasus från militärtjänst och skatt under 5 år. De fick tillbaka de skatter som de redan hade betalat, eftersom de hade anfallits av "stråtrövare från bortom Kuban" (med detta menades de olika folkslagen i Kaukasus – circasianer, tjetjener m.fl.) och plundrats. Skadorna uppgick till ett värde av 13 659 rubel och 50 kopek, en avsevärd summa på den tiden. 6 personer dödades och 22 kidnappades. 1838 befriades ytterligare 27 romska familjer i Stavropol gubernija från militärtjänst under 5 år (de hade befriats redan 1832, när de enrollerades i de lokala kosackregementena).

III. 9

BESSARABIEN

Romernas situation i Bessarabien (landsområdet mellan Dnjestr och Prut) var ganska annorlunda jämfört med den i de övriga delarna av Ryssland. Många av dem stod till en början under furstendömet Moldavien, där romerna hade slavstatus. Regionen Budjak, bebodd av nogaytatarer, ligger mellan Donaus flodmynning och Dnjestr. Efter 1812 flyttades nogaytatarerna från Budjak till Krim och började återerövra stäpperna. Romerna i Bessarabien kunde införlivas i Rysslands sociala system på olika sätt och de var till en stor del fria att själva välja hur. [III. 10]

1818 antogs en regionslag för Bessarabien som behandlade den särskil-

da "zigenarsituationen" i regionen. Romerna delades upp i två huvudkategorier, en direkt under statens styre (de tidigare "härskarlavarna" eller "statslavarna"), medan de andra tillhörde kloster och stormän (de tidigare "klosterslavarna" och "privatägda slavarna").

För de romer som tidigare varit "statslavar", inrättades en särskild kommission vid Bessarabiens lokala regering, departementet för statszigenare, som skulle registrera dem som "statsbönder" oavsett levnadssätt (nomader eller bofasta). Det nya departementet ansvarade också för de "zigenare" som hade flytt från sina ägare (stormän eller kloster) i Bessarabien eller de som hade utvandrat från furstendömena Valakiet och Moldavien. Departementet för statszigenare försökte att reglera "zigenarnas" resande

och skiljde mellan olika kategorier av nomadiska romer (laeshi, linguari, ursari). Oavsett om de var bofasta eller nomader blev "statszigenarna" tvungna att betala percapitaskatt, som betalades av varje romsk familj och som låg på 10 rubel från och med det tidiga 1830-talet.

I Bessarabien, precis som i furstendömena Valakiet och Moldavien, bevarades de olika formerna av självstyre inom de romska samhällena. Direkt under departementet för statszigenare stod de så kallade "buluk-bashi" och "judi" som valts ut av "zigenarna" själva, och som ansvarade för att driva in skatterna. De åtnjöt särskilda skatteförmåner och kunde agera som medlare i tvister mellan "zigenare", dvs. det fanns en viss juridisk självständighet i samhället.

FARAONOVKA OCH KAIR

Bessarabiens administration hade som mål att se till att registreringen av romer i den högre klassen av statsbönder sked-

de snabbare och kopplades till politiken att återvinna stäppområdena i den södra delen av Budjak. Under genomförandet fick "statszigenarna" 1826 välja hur de ville leva (som nomader eller bofasta) och vart de ville bo (i städer, statliga bosättningar, eller nya bosättningar som

romerna själva kunde lägga grunden till i söder).

De första romska bosättningarna på stäpperna i Budjak grundades 1829, och 1831 grundades två nya byar där lingurarrömer bosatte sig, 164 familjer i Faraonovka och 170 familjer i Kair i

ROMKÖRER OCH ROMERNAS MUSIKALISKA ARISTOKRATI

Början av processen att få "zigenarna" att bosätta sig i Rysslands stora städer är nära förknippad med de berömda "romkörerna". Den första blandade (mans- och kvinno) kören startades 1775 av greve Alexi Orlov på hans gods vid Pushkino, i närheten av Moskva. Körledare var Ivan Sokolov (som efterträddes av sin brorson Ilya Sokolov) och körmedlemmarna var livegna. I början av 1800-talet befriades körmedlemmarna från livegenskapen och flyttade till Moskva för att arbeta. 1812 var de till stor hjälp för armén i kriget mot Napoleon, en del av dem var frivilliga och upplevde militära strider (till exempel slaget vid Borodino).

Greve Orlovs zigenarkör var mycket populär bland Rysslands aristokrati. Andra liknande körer startades och många generationer av berömda "zigenarmusiker" växte fram. "Zigenarmusiker" började flytta till Moskva och sedermera även till St. Petersburg och andra stora städer. Från 1807 fram till mitten av 1800-talet åtnjöt "zigenarmusiker" ett slags självstyre i Moskva – de valde sin egen "burgmistr" (borgmästare), som var ansvarig

inför stadsförvaltningen för indrivandet av skatter (romerna var registrerade som "meshchane"), upprätthöll kontakt med myndigheterna, löste mindre tvister inom gemenskapen m.m.

Efter några generationer utgjorde romska musiker och skådespelare i de större städerna (huvudsakligen Moskva och St. Petersburg) ett eget samhällsskikt med en hög social status (till viss del även skilda från andra romer) och omfattade berömda dynastier som familjerna Solokov, Shishkin, Panin, Khlebnikov, Dulkevich och Pankov. De romska musikerna träffade regelbundet människor i Rysslands högsta kretsar – aristokratin, rika köpmän, berömda poeter, författare, musiker m.fl. Det förekom till och med blandäktenskap med societeten: Feodor Tolstoj (en nära släkting till författaren Lev Tolstoj), bror till författaren Sergej Tolstoj och hans son Lev L. Tolstoj, furst F. P. Masalskii, furst Witgenstein, miljonär från Ural Nechaevm, Anenkov, den rike jordägaren, Ledwik, utgivaren av "Borsovie vedomosti", m.fl. gifte sig alla med romska kvinnor.

Akerman "uyesd" (en administrativ enhet). Myndigheterna bestämde namnen på byarna som valdes enligt den då rådande uppfattningen att "zigenarna" ursprungligen kom från Egypten. Romerna som bosatte sig där gavs 9 902 "desetini" mark (1 desetina = 1,1 hektar). Ungefär 800 romska familjer fortsatte att leva som nomader, trots de mer än 11000 desetine jord som de fått i söder. [Ill. 8]

Först var de bosatta romerna statsbönder som dock, i likhet med de resterade nybyggarna, fick extra förmåner – de befriades från vissa militära plikter, gavs jord, fick jordbruksredskap, statliga bidrag, skatteförmåner, möjlighet att registrera sig på en annan egendom, rätt att hålla sina egna marknader, förmånen att använda särskilda naturresurser m.m. Staten investerade stora summor för att göra det möjligt

för de nya nybyggarna, inklusive romerna i Faraonovka och Kair, att börja sina liv i Budjak.

Det uppstod dock svårigheter mellan nybyggarna som var av olika etniciteter och snart behövdes det förändringar i deras status. 1836 enrollerades befolkningarna från vissa byar med statliga nybyggare i Donaus kosackarmé. Deras nya status innebar nya medborgerliga och framför allt ekonomiska förmåner, i utbyte mot särskilda militära förpliktelser. Förändringarna påverkade också romerna. Utifrån ett särskilt oberoende dekret, utfärdat av Nikolai I den 29 maj 1839, värvades 1 538 romer, män och kvinnor från Faraonovka och Kair, tillsammans med omkring 1 600 nomadiska romer från Bessarabien till Donaus kosackarmé och de två romska byarna blev kosack-

iska "stanitsas" (kosackbosättningar).

Utvecklingen av de två romska byarna (Faraonovka och Kair) stötte också på problem, liksom den fortsatta bosättningen av "zigenare" i stäppområdena. Romer från de här byarna hade hittills levt ett nomadiskt eller halvnomadiskt liv och hade inga jordbrukskunskaper. Till detta tillkom ytterligare svårigheter: en ny jordbruksmetod på stäpperna, flera års torka, en korrupt administration, som förskingrade delar av de statliga bidragen m.m. Det spekuleras ofta i att de bosatta romerna i Faraonovka och Kair var oförmögna att försörja sig själva av jordbruket, men dokument från 1839 om romernas egendomar i de båda byarna visar dock att det inte finns någon större skillnad i jämförelse med områdets andra bosättningar.

LIVEGNA "ZIGENARE"

Situationen för de romer i Bessarabien som tidigare hade varit slavar till stormän och kloster i furstendömet Moldavien var mycket annorlunda. I Bessarabiens regionslag, antagen 1818, höll

man fast vid de förmåner som bojarerna i furstendömet Moldavien haft (nu omnämnda som "pomeshchiki", den jordägande klassen) och de förmåner som klostren haft, inklusive det enskilda ägandet av "zigenarslavar". Situationen för de romer som tillhörde jordägarna fastställdes 1828 genom tsar Nikolaj I:s dekret, i vilket "zigenarslavar" frigavs,

fick medborgerliga rättigheter och en status som livegna till enskilda personer eller kloster.

Undan för undan började de livegna "zigenarnas" status att förändras. Några flydde från sina ägare och registrerades som statsbönder (oftast de kringresande romerna), vilket medförde en ganska komplicerad situation, som

III. 11

De första kompletta "zigenarframträdandena" av "zigeniska" musiker och skådespelare sattes upp mot slutet av 1800-talet. Den 20 mars 1888 uppfördes musikalkomedin "Chave adro veshi" (Barnen i skogen) på Malyiteatern i St. Petersburg. Musiken, främst "zigeniska" sånger, var ett arrangemang av Nikolaj Shishkin. Pjäsen uppfördes med jämna mellanrum fram till 1906. 1892 hade N. Shishkins nya operett "Zigenarliv" premiär.

III. 12

En "zigenisk" kör före revolutionen.

(ur Lemon, Alaina (2000) *Between two Fires*. Durham / London: Duke University Press, s. 45)

krävde en radikal lösning. 1847 skrev Nikolaj I under ett dekret som förbjöd jordägare i Bessarabien att återfå äganderätt över "zigenare" som flytt från

dem. Ett nytt dekret utfärdades samma år, enligt vilket "zigenare" från Bessarabien och regionen Novorosiisk med oklar status kunde registrera sig som

"meshchane". Enligt dessa förordningar gavs de livegna romerna en fullt laglig möjlighet att lämna sina ägare och registrera sig i en högre position.

"ZIGENARE" EFTER 1861 ÅRS REFORM

Vid sidan om tsar Alexander II:s manifest för de livegnas frigivning och livegenskapens avskaffande, inrättades 1861 en kommission som skulle ta fram åtgärder för att reglera och förbättra "zigenarnas" levnadssätt, vilka ofta blev en del av bondebefolkningen. Kommissionen frambringade inga resultat och upplöstes så småningom.

Donaus kosackarmé upplöstes 1868 och arméns romer fick mark. Romerna i Faraonovka fortsatte att bo i byn, men de flesta romerna i Kair sålde sina jordar (omkring 190 jordbitar) och återvände till sina gamla bosättningar (i skogarna norr om Kishinev), till de traditionella hantverken (tillverkningen av trägods) och till ett halvnomadiskt levnadssätt. 1877 fanns det 1 039 romer i Faraonovka, 150 moldavier och 103 ukrainare. I Kair stod romerna endast för en tredjedel av befolkningen under samma period.

Till skillnad från andra områden i Ryssland fick de livegna "zigenarna" i Bessarabien ingen jord efter det att de frigetts från livegenskapen. De var dessutom skyldiga att fortsätta med sina förpliktelser mot sina tidigare ägare i ytterligare två år. Vid den här tidpunkten registrerades både livegna romer och statsbönder som "meshchane" i Bessarabiens städer. Det här betydde dock inte en övergång till ett bofast levnadssätt.

Under den här perioden avskaffades statspolitiken gentemot "zigenarna" i Ryssland och fram till Oktoberrevolutionen 1917 var de inte underkastade någon bestämd lagstiftning eller några administrativa åtgärder. Det enda undantaget var omnämmandet av "zigenare" i lagarna för utfärdande av pass 1880. Enligt dessa lagar kunde pass till "zigenare" registrerade i jordbruksområden endast utfärdas med de lokala myndigheternas tillstånd och endast för en familjemedlem. Syftet var att begränsa deras nomadiska levnadssätt. Dessa förbehåll gällde inte för "zige-

nare" som var registrerade som köpmän eller "meshchane", som kunde resa fritt tillsammans med sina familjer. I praktiken fick dessa administrativa åtgärder samma resultat som den tidigare ryska politiken i försöken att begränsa "zigenarnas" nomadiska levnadssätt: de var ett stort misslyckande.

Hela den ryska statspolitiken mot romerna kan under mer än hundra år kan ses som en ständig upprepning av åtgärder för att vägleda dem (dock inte med tvång) till att bli "normala" undersåtar och skattebetalare. Dessa åtgärder stod dock aldrig i statspolitikens fokus, utan höll sig snarare i utkanten av den. "Zigenarna" var en mycket liten del (mindre än en procent) av den totala befolkningen och de uppmärksammades mer på grund av sina exotiska drag, såsom den lokala befolkningen såg dem, än för att de gjorde ett viktigt mål för statspolitiken.

DEMOGRAFI

III. 13

Trots att det ofta saknas exakta demografiska uppgifter när det gäller romerna blir det lättast att använda statistik för att få en överblick av andelen romer i den ryska befolkningen. 1834 hade Tsarrysland 60 miljoner invånare, bland dessa uppgick "zigenarna" till 48 247. 8 000 av dem bodde i städer och 18 738 in Bessarabien. Ett kvarts sekel senare är siffrorna dylika (1862). Antalet "zigenare" i Ryssland ansågs vara omkring 50 000, 17 000-18 000 av dem i Bessarabien och 7 500-8 000 på Krim. Siffrorna från folkräkningen 1897 verkar vara förhållandevis exakta, med ett

invånarantal i Ryssland på 125,7 miljoner, och "zigenarna" var officiellt 44 584, varav 38 031 av dem bodde på landsbygden och 6 551 i städerna. Den geografiska uppdelningen var ojämn. 8 636 "zigenare" bodde i Bessarabien, 1 056 i Polen, 1 750 i Lettland och Estland, 3 003 i Litauen och Vitryssland, 3 177 i Lillryssland, 14 300 i Novorussia, 2 138 i södra Volga, 1 080 i norra Volga, 2 021 i norra Ryssland, 2 784 i centrala Ryssland, 3 223 i centrala Chernozemregionen, 1 433 på Krim, 2 829 norra Kaukasus, 212 i Transkaukasus, 628 i Centralasien, 6 238 i Sibirien och 143 på stäpperna öster om Volga.

AVSLUTNING

Den allmänna bilden av romerna i Ryssland vid tiden för Oktoberrevolutionen 1917 är mångskiftande. De flesta romerna fortsatte sitt traditionella levnadssätt (halvnomadiskt, med hyrda bostäder för vintern och ofta med skenskatteregistrering på landsbygden). En förhållandevis liten del av dem hade slagit sig ner i byar i nordvästra Ryssland och i Ukraina, utan att helt bryta med sitt halvnomadiska levnadssätt och traditionella hantverk. Processen att få romerna att bli bofasta fortsatte aktivt även i Bessarabien. En tredje, förhållandevis liten del av romerna, hade slagit sig ner i städer, registrerat sig själva som köpmän och "meshchane". Vissa av dem var relativt

förmögna och hade blivit affärsmän eller företagare. De romska musikerna och skådespelarna hade en liknande social ställning. [III. 11, 12]

Det råder inga tvivel om att den sociala integrationen av romerna i Ryssland var mycket mer framgångsrik än hos deras landsmän på Balkan, och inte minst jämfört med Central- och Västeuropa. Inom litteraturen har olika tolkningar lagts fram som förklaring till den särskilda sociala ställning romerna innehade i Ryssland, dock har ingen av dessa uppmärksammat den kortfattade och mycket träffande förklaring som N. Shchiber gav under slutet av 1800-talet: "I vår lagstiftning har zigenarna aldrig behandlats enskilt som en särskild stam, inte heller som av en särskild social ställ-

ning, och inte heller har de räknats till 'inorodsi' (medborgare födda i utlandet)."

Av den anledningen var den ryska politiken gentemot "zigenare" överlag underordnad syftet att göra dem till fullfjädrade undersåtar med fulla medborgerliga rättigheter, men också så att de fullföljde sina medborgerliga plikter. Framför allt fanns det en allmän politik: "Zigenare" sågs som en oskiljaktig del av samhället och hamnade därmed under landets offentliga lagar. I de fall där det behövdes en särskild politik mot "zigenarna" var syftet att överbrygga deras isolering från samhället, vilket inte betydde att de skulle assimileras.

Bibliografi

Barannikov, Aleksei P. (1931) Tsygany SSSR. Kratkii istoriko-etnograficheskii ocherk. Moskva | **Bessonov, N. / Demeter, N. G. / Kutenkov, V. (2000)** Istoriya tsygan. Novyi vsglyad. Voronezh: Rossiyskaya Akademiya Nauk | **Crowe, David (1995)** A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia. London / New York: Tauris | **German, Aleksander V. (1930)** Bibliografiya o tsyganach. Ukasatel knig i statei s 1780 do 1930 gg. Moskva | **Kalinin, Valdemar (2003)** Zagadki baltiiskikh tsygan (Rossiya, Estoniya, Litva, Latvija, Polska). Vitebsk | **Kenrick, Donald / Taylor, Gillian (1998)** Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies). Lanham: Scarecrow | **Keppen, P. (1861)** Khronologicheskii ukasatel materialov dlia istorii inorodtsev Evropeiskoi Rosii. Sankt-Petersburg | **Lundgren, Gunilla / Taikon, Alyosha (2003)** From Coppersmith to nurse. Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2003)** Social Position of the Gypsies in Contemporary Russia and the Countries of the former USSR. I: Dvorák, Tomáš (red.) Mily Bore... Profesoru Ctiboru Necasovi k jeho sedmdesátým narozeninám venuj i prátelé, kolegové a záci. Brno: Historický ústav AV ČR, ss. 237-244 | **Marushiakova, E. / Mischek, U. / Popov, V. / Streck B. (2005)** Dienstleistungsnomadismus am Schwarzen Meer. Zigeunergruppen zwischen Symbiose und Dissidenz. Halle-Wittenberg